

Полупанов Д. С.
аспірант історичного
факультету ХНПУ імені
Г. С. Сковороди,
викладач ХКТК НТУ «ХПІ»
dmitrij.polupanow@gmail.com

В. Х. ДАВАТЦ: МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ ЖИТТЯ ПРИВАТ-ДОЦЕНТА ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У роботі розглянуто маловідомі факти з життя доцента Харківського імп. університету, професора Харківських вищих жіночих курсів В. Х. Даватца. Зокрема охарактеризована наукова та викладацька діяльність у Харківському університеті та життя в еміграції. Особлива увага приділена працям В. Х. Даватца з історії білого руху.

Ключові слова: Харківський університет, білий рух, В. Х. Даватц.

В работе рассмотрены малоизвестные страницы жизни доцента Харьковского имп. университета, профессора Харьковских высших женских курсов В. Х. Даватца. В частности охарактеризована научная и преподавательская деятельность в Харьковском университете и жизнь в эмиграции. Особое внимание уделено работам В. Х. Даватца по истории белого движения.

Ключевые слова: Харьковский университет, белое движение, В. Х. Даватц.

In the work reviewed the little-known pages of life of the assistant professor of Kharkiv Imperial University. University, Professor of Kharkiv Higher Female Studies V. Kh. Davats. In particular, the scientific and teaching activities at the Kharkiv University and life in emigration are described. Particular attention is paid to the works of V. X. Davats on the history of the white movement.

Key words: Kharkiv University, White Movement, V. Kh. Davats.

Маловідома роль харківської професури у білогвардійському русі, її повсякденне життя, її ставлення до національно-визвольної революції в Україні. Білогвардійська еміграція та участь у ній харківської інтелігенції на сьогоднішній момент залишається також маловивченим питанням. Практично недослідженою залишилась

і діяльність приват-доцента фізико-математичного факультету Харківського університету В. Х. Даватца.

В. Х. Даватц залишив по собі цілу низку математичних праць. Для дослідників білого руху будуть більш цікаві його мемуари та дослідження, що висвітлюють події громадянської війни в Україні у 1918–1920 роках. Вони містять оцінки діяльності урядам А. І. Денікіна та П. М. Врангеля, особливості повсякденного життя білогвардійської еміграції.

Біографію та діяльність В. Х. Даватца досліджували Т. Г. Павлова [16], І. Б. Іванов [15], Т. І. Ульяновкіна [18]. Зокрема Т. Г. Павлова у статті «Харьковская профессорская эмиграция 20–30-х годов XX века» дослідила викладацьку діяльність В. Х. Даватца у Харкові, його політичну діяльність, вступ до Добровольчої армії А. І. Денікіна, життя в еміграції. І. Б. Іванов у статті «Светлой памяти профессора В. Х. Даватца» досліджує біографію В. Х. Даватца, його роль у становленні білого руху, зокрема розглядається період служби єфрейтора В. Х. Даватца у Руському корпусі під час Другої світової війни. Т. І. Ульяновкіна у статті «Русская академическая эмиграция в Сербии: обзор довоенного периода 1919–1938 г.» описує життя науковців та викладачів, що виїхали до Сербії. У статті наголошується на вагомий вклад викладачів емігрантів Харківського університету у розвиток науки Сербії. Викладачами університету було організовано цілий ряд курсів з математичних, природничих та гуманітарних наук. В. Х. Даватц, на думку дослідниці, входив до числа провідних науковців колишньої Російської імперії.

В. Х. Даватц народився у 1883 р. у російському місті Володимирі на Клязьмі. У 1914 р. він став приват-доцентом Харківського університету та професором Харківських вищих жіночих курсів [13; 15, с. 249]. У цей час вчений активно та плідно займається вирішенням різних математичних завдань. У 1915 р. виходить його робота «Задача Бюффона в элементарном изложении» [9], а у 1917 р. – «Синтетические основы плоской параболической геометрии» [14].

У роки громадянської війни В. Х. Даватц вів активну суспільно-політичну діяльність. Учений був редактором газети «Новая Россия», гласним Харківської міської думи та членом міської управи [15]. Після того, як війська ЗСПР (Збройні Сили Півдня Росії) залишили Харків через наступ Червоної армії, він вступає до лав ЗСПР і несе військову службу на бронепоезді під назвою «На Москву» [4; 17, с. 249].

Період служби В. Х. Даватца відображено в його спогадах «На Москву». У мемуарах автор детально описує свій бойовий шлях на бронепоїзді та своє ставлення до політичних подій того часу.

Цікаво простежити еволюцію ставлення В. Х. Даватца до особи А. І. Денікіна. Спогади В. Х. Даватца засвідчують, що спочатку він сприймає головнокомандуючого ЗСПР А. І. Денікіна як авторитетну особу та навіть наділяє його месіанськими якостями: *«Скоро очікується наступ на Ростов і приїзд на позиції Сидорина і Денікіна. Я відчуваю, що люблю Денікіна так, як солдат може любити свого вождя. Я згадую «Війну і Мир», де описується це почуття любові до государя, коли хочеться просто померти на його очах. Такою ж любов'ю люблю я Денікіна, цього благородного страждальця за російську землю»* [4]. З часом ставлення до А. І. Денікіна змінюється і В. Х. Даватц вже згадує його без сильного ентузіазму, але все ж продовжує бути лояльним: *«У Денікіна ніхто не вірить, і недавній кумир натовпу став просто «Антон Іванович», над яким можна тільки кепкувати. Мерзотніше за російський натовп не можна нічого уявити. Мені було сказано в одному місці, що я можу хоч завтра бути евакуйований. Звичайно, про це не може бути й мови. Я пов'язаний з поїздом, пов'язаний з офіцерами і пов'язаний з Денікіним. Поки він не звільнить мене від моїх зобов'язань, я не можу приймати сепаратних кроків для свого порятунку»* [4]. Така позиція яскраво характеризує політичні та етичні переконання В. Х. Даватца як ідейного представника білого руху.

Після евакуації з Криму В. Х. Даватц продовжує писати та друкувати математичні і публіцистичні праці. Він обіймає посаду професора математики у Русько-Сербській гімназії у Белграді, приймає участь у роботі РЗВС (Російська загально-військова спілка), стає членом Союзу російських письменників та журналістів [17, с. 250]. В еміграції виходять його спогади «На Москву» (1921 р.) [4] та роботи мемуарного характеру: «Русская армия на чужбине» (1923 р., у співавторстві з М. М. Львовим) [7], «Годы» (1926 р.) [8].

Робота «Русская армия на чужбине» присвячена аналізу діяльності уряду П. М. Врангеля у 1920 році та становища білогвардійських емігрантів після евакуації з Криму. В. Х. Даватц та М. М. Львов цілком схвально ставляться до діяльності уряду П. М. Врангеля у Криму 1920 р., який зумів поновити боєздатність Руської армії після новоросійської евакуації [7, с. 8]. У своєму дослідженні автори відмічають зміну політичного курсу провідних країн світу щодо білогвардійського руху, а саме відмову Британії надавати підтримку білому руху [7, с.1] та фактичне визнання

Францією уряду ЗСПР. На думку авторів, Франція визнає уряд П. М. Врангеля для того, щоб захистити Польщу від поразки у війні з більшовиками [7, с. 8–9]. Дослідники схвалюють організовану евакуацію Руської армії з Криму, яка проходила без паніки, на відміну від Одеської та Новоросійської, які супроводжувались панікою та безладом: *«Наказ про залишення Криму усіх здивував своєю несподіваністю. Однак не помічалось ніякої паніки, ніякої особливої тривоги.... Незабутні та відразливі сцени, що відбувались при евакуації Одеси та Новоросійська, коли люди чавили один одного та викидали за борт, намагаючись врятуватись на кораблі, не повторилась у Севастополі... У тому ж порядку відбувалась посадка на кораблі й у других портах Криму: в Євпаторії, Ялті та Керчі»* [7, с. 12–13]. Особливу увагу автори приділяють життю Руської армії після евакуації та роботі П. М. Врангеля по збереженню її боєздатності. На думку В. Х. Даватца та М. М. Львова Руська армія зберегла *«свою боєздатність. І те, що після залишення Криму, авторитет Головнокомандуючого не похитнувся, і що люди з тією ж довірою продовжували ставитися до нього, показує, що війська змогли зрозуміти свого головнокомандуючого і визнати правильність його рішення»* [7, с. 15].

У роботі «Годы», яка є продовженням «Русская армия на чужбине» В. Х. Давац описує долю білогвардійців в еміграції, в т. ч. аналізує процес занепаду руху: *«За час революції, а потім біженства — неминуче мало знизитися відчуття військової дисципліни, так як по-перше, вона перестала бути примусовою, а по-друге — самі офіцери втягнулися у місцеві і партійні справи»* [8, с. 69]. У роботі досить детально показані переговори П. М. Врангеля з евакуації, щодо розміщення російських військових у різних європейських країнах та умови їх подальшого перебування [8].

В. Х. Даватц займався й літературною діяльністю. Ним було написано багато віршів про громадянську війну в Росії: «Галлиполи», «Жребий брошен», «Молитва» та інші [15].

В еміграції також публікуються дослідження В. Х. Даватца з математичних наук: «К вопросу об определении абсолюта плоскости» (1929 р.) [2], «Об одном свойстве окружностей. К вопросу об огибающих семейств плоских кривых, зависящих от одного параметра» (1931 р.) [10], «К вопросу об теории совершенных чисел» (1933 р.) [3], «Несколько проблем, касающихся теории вероятностей» (1937 р.) [5], «Прилог аксиоматичком излагању геометрије» (1939 р.) [6] тощо.

У роки Другої світової війни професор В. Х. Даватц, прагнучи продовжити боротьбу з більшовизмом, вступив до лав Руського корпусу, який брав участь у бойових діях. 7 листопада 1944 р. В. Х. Даватц загинув під час бомбардування міста Сієніци (Югославія) [15; 17, с. 250].

Отже, професор В. Х. Даватц провадив активну наукову та викладацьку роботу в Україні та в еміграції. Ним було створено велику кількість робіт з математики. Окремо слід відзначити його роботи, присвячені історії білогвардійського руху («Русская армия на чужбине», «Годы») та його щоденник «На Москву», в яких розкриваються особливості військової служби В. Х. Даватца, його ставлення до білогвардійських урядів на чолі з А. І. Денікіним та П. М. Врангелем. Також автор розкриває політику країн Антанти щодо білогвардійських урядів, як у роки громадянської війни, так і в еміграції.

Джерела і література

1. Даватц В. Х. Об одном свойстве окружностей. К вопросу об огибающих семейств плоских кривых, зависящих от одного параметра / В. Х. Даватц. – Белград, 1931.
2. Даватц В. Х. К вопросу об определении абсолюта плоскости / В. Даватц // Труды IV съезда р. ак. орг. – 1929.
3. Даватц В. Х. К вопросу об теории совершенных чисел. / В. Даватц. – Белград, 1933. – 22 с.
4. Даватц В. Х. На Москву [Электронный ресурс] / В. Даватц – Режим доступа: <https://knigogid.ru/books/317402-na-moskvu/toread>.
5. Даватц В. Х. Несколько проблем, касающихся теории вероятностей / В. Даватц. // Записки Русского научного института в Белграде. – 1937. – № 12. – С. 1-12.
6. Даватц В. Х. Прилог аксиоматичком излагању геометрије / В. Даватц. – Београд : Српска краљевска академија, 1939. – 41 с.
7. Даватц В. Х. Русская армия на чужбине / В. Даватц, Н. Львов. – Белград, 1923. – 128 с.
8. Даватц В. Х. Годы : Очерки пятилетней борьбы / В. Даватц. – Белград: Рус. тип., 1926. – 239 с.
9. Даватц В. Х. Задача Бюффона в элементарном изложении / В. Даватц. – Харьков : Печатное дело, 1915. – 8 с.
10. Даватц В. Х. К вопросу об огибающих семейств плоских кривых, зависящих от одного параметра. Записки Русского Научного Института в Белграде / В. Даватц // Записки Русского научного института в Белграде. – 1931. – № 4. – С. 1-31.

11. Даватц В. Х. Правда о Струве: опыт одной биографии / В. Даватц. – Белград: Изд. Н. Рыбинского, 1934. – 16 с.
12. Даватц В. Х. Русская школа и наука. Часовой. 1939. 5. VI. № 236-237. – 29 с.
13. Даватц В. Х. Русские в Галлиполи, 1920-1921 / В. Х. Даватц. – Берлин, 1923. – 496 с.
14. Даватц В. Х. Синтетические основы плоской параболической геометрии / В. Х. Даватц. – Харьков : Тип. М. Зильберберга, 1917. – 16 с.
15. Иванов И. Б. Светлой памяти профессора В. Даватца [Электронный ресурс] / И. Б. Иванов. – Режим доступа: <http://izput.narod.ru/vhd.html>.
16. Павлова Т. Г. Харьковская профессорская эмиграция 20-30-х годов XX века / Т. Г. Павлова. // *Universitates*. – 2010. – № 1. – С. 30-51.
17. Руска Емиграција у српској култури. – Београд, 1994. – 326 с.
18. Ульянкина Т. И. «Русская академическая эмиграция в Сербии: обзор довоенного периода 1919-1938 г. – Режим доступа: <http://histrf.ru/uploads/media/default/0001/09/4f284f0e5a4ee91107375d5e0f08f3c608831a25.pdf>.